

ELENA DUNDOVICH

IOSIF VISSARIONOVICI DJUGAȘVILI STALIN

omul de oțel care a terorizat Rusia

prefață de PIERLUIGI BATTISTA

CUPRINS

Prefață	7
VIAȚA	10
Copilăria și tinerețea	12
Ascensiunea la putere	21
Liderul politic	38
Războiul și imperiul	59
Genealogie	79
IMAGINI	80
CRONOLOGIE	188
BIBLIOGRAFIE	190
CREDITE FOTOGRAFICE	191

STALIN

VIATA

3

COPILĂRIA ȘI TINEREȚEA

O copilărie ca atâtea altele

Pe 6 decembrie 1878 se naște la Gori, în Georgia, la periferia marelui imperiu rus, Iosif Vissarionovici Djugașvili, unul dintre oamenii care vor marca în modul cel mai crud, îngrijorător și deopotrivă sugestiv întreaga istorie a secolului ce urma să înceapă. Este fiul unui cizmar, Vissarion Ivanovici, și al unei femei simple, Ekaterina Gheorghievna, mai cunoscută drept Keke, amândoi de origine țărăneasă. Înaintea lui, mama sa a mai avut doi fii care au murit prematur.

Soso, nume de alint cu care îl strigă rudele cele mai apropiate și tovarășii de școală, se naște cu anumite malformații: două degete de la piciorul drept lipite, brațul stâng mai scurt decât cel drept. În timpul copilăriei este bolnăvicios – la șapte ani va face vărsat de vânt care îi va lăsa semne permanente pe față.

Data lui de naștere este prima dintr-o lungă serie de enigme ce îi vor marca viața publică și privată. La începuturile carierei de revoluționar de profesie, de fapt, o va renega, fixând-o pe cea oficială pe 21 decembrie 1879. Motivele unei asemenea alegeri rămân necunoscute. Probabil nu știa că o veche credință, deja uitată chiar la acea vreme, recomanda uciderea pruncilor născuți pe 21 decembrie, deoarece erau considerați copiii răului.

Nici originile sale familiale nu sunt lipsite de suspiciuni și de bârfe. După o părere împărtășită de mulți biografi și confirmată de nepoata Nadejda, Vissarion, un bărbat alcoolic și violent, nu ar fi fost adevăratul lui tată. Dar și în legătură cu acest aspect există mai multe versiuni, fără ca vreuna dintre ele să se impună ca fiind cea adevărată.

Soso crește ignorat de un tată brutal și absent și protejat de o mamă credincioasă și pioasă care își pune în el toate speranțele. Strada este școala lui, dar nu se impune cu siguranță ca șef. Este mic de statură (nu va măsura niciodată mai mult de 1,62 metri

și, asemenea lui Ludovic al XIV-lea, va avea obiceiul de a-și comanda pantofi cu tocul ascuns), are o constituție fragilă și are virusul tuberculozei.

Copilăria îi este caracterizată de sărăcie și de lipsuri, un destin comun multor copii ai epocii și împărtășit de numeroși viitori lideri bolșevici care vor deveni aliații sau dușmanii lui. Originile nu sunt, așadar, cheia destinului său.

Datorită ambiției tenace a mamei, care dorește cu orice preț să îl dea la școală și să îl vadă preot, la zece ani Soso intră la seminarul din Gori. În acel an, guvernul țarist rusifică provinciile periferice ale imperiului, introducând rusa ca limbă oficială. Soso este obligat să se exprime într-o nouă limbă pe care, în ciuda strădaniilor lui, o va vorbi întotdeauna cu un accent georgian inconfundabil.

Învăță cu sușuri și coborâșuri și, lăsat repetent de două ori, își încheie primul ciclu școlar la vârsta de 16 ani, și nu la 14. În ciuda acestui lucru, în 1894 reușește să treacă examenul de admitere și să se înscrie la seminarul superior de teologie ortodoxă din Tbilisi. Acel loc este guvernat de o disciplină strictă și de un spirit dogmatic. Dar seminarul reprezintă deopotrivă singurul loc de formare și de dezvoltare intelectuală și, prin urmare, de contestație pentru tinerii din acea epocă. Orgoliul național al georgienilor favorizează spiritul subversiv.

Din toate punctele de vedere, seminarul din Tbilisi este prima veritabilă experiență de formare pentru Soso, care studiază cu râvnă, citește foarte mult și, timp de trei ani, este cel mai bun din clasă. Dar mediul aproape monahal din jurul lui îi sporește înclinația spre solitudine. Taciturn din fire, se închide bucuros în el însuși ore la rând ca să devoreze cărțile pe care autoritățile bisericești le permit elevilor să le citească și scrie în georgiană poezii pe teme atât romantice cât și convenționale.

Din versurile lui nu transpare nici un fel de revoltă interioară împotriva vieții severe din seminar, nici vreun interes precoce pentru teme sociale sau politice. Mediul închis al seminarului este departe de și imun la ideile revoluționare ce se răspândeau

în fragila Rusie țaristă. Creșterea industrială, impulsionată mai ales de împrumuturile acordate țarului de bancheri francezi, favorizează formarea unui proletariat asuprit și mânios. Poliția țaristă, Ohrana (Departamentul pentru Apărarea Securității Publice și a Ordinii), se află în stare de alertă continuă. În 1898 se constituie la Minsk Partidul Muncitoresc Social-Democrat Rus ai cărui fondatori sunt, însă, imediat arestați.

Soso nu manifestă încă nici un semn de revoltă față de autorități, cel puțin până în 1897 când, împreună cu alți seminariști, închiriază o cămăruță în oraș, la Tbilisi, pentru a se putea întâlni cu ei și a vorbi liber. În acest modest club clandestin care nu are nimic revoluționar, Soso ține câteva conferințe pe care le pregătește cu grijă. Vrea să fie apreciat, admirat și ascultat. Nu tolerează criticile și este ostil față de cei care îi contestă ideile.

Chiar în acești ani descoperă un roman istoric de aventuri care îl înflăcărează și îl pasionează, al cărui erou, Koba, este un fel de haiduc implicat în lupta pe care imamul Șamil, șef naționalist și religios cecen, o dă împotriva ocupanților ruși. Koba va fi primul pseudonim pe care Soso îl va folosi când își va începe viața revoluționară.

După 1897 adoptă un comportament din ce în ce mai provocator și pregătește ruptura lentă, dar definitivă cu mediul din seminar, a cărui disciplină nu o mai suportă. În anul următor, la vârsta de 19 ani și jumătate, începe timid prima lui acțiune politică și, totodată, manifestă simpatie față de unele cercuri de intelectuali ce se inspiră dintr-un marxism cu trăsături extrem de teoretice. Micile lui gesturi de nesupunere sunt notate cu scrupulozitate în registrele seminarului până când, în mai 1899, hotărăște să nu se prezinte la examene și este exmatriculat. Keke, jignită de acest deznodământ rușinos, va susține până la moarte că fiul ei a trebuit să se retragă din motive de sănătate.

Seminarul lasă asupra lui o amprentă de neșters: sentimentul apartenenței la o castă privilegiată, tipic seminariștilor, se va transmite în modul lui de a înțelege elita partidului ca organism mistic din care pot face parte doar inițiații; având o înclinație

redușă spre dezbateri și spre elocința caracteristică multor altor revoluționari intelectuali, precum Lenin sau Troțki, va prefera adevăruri laice revelate, lipsite de înflorituri, dar esențiale. Disciplina interioară și autocontrolul asupra sentimentelor și reacțiilor vor deveni o regulă de viață cu care va obține eliminarea politică perfidă a tuturor adversarilor în a doua jumătate a anilor 1920.

Anii lungi petrecuți în interiorul unui microcosmos uman în care toți mint și disimulează și unde domnește prefăcătoria îl vor obișnui să își ascundă gândurile reale în spatele cuvintelor. Când va ajunge la putere, aclamat și atotputernic, nu se va încrede niodată în nimeni, convins fiind că în spatele uralelor și al cuvintelor măgulitoare, chiar venite din partea celor mai fideli colaboratori ai săi, domnește minciuna. În timpul stăpânirii sale, care a durat aproape treizeci de ani, va triumfa indiscutabil o dihotomie absolută între cuvinte și gânduri, între ficțiune și realitate. Introvertit și rezervat din fire, va învăța virtutea tăcerii, capacitatea de a asculta, așteptându-i pe ceilalți să exprime primii opinii și sentimente. Orice trăsătură tipică a bărbatului georgian va fi fost prezentă în copilăria lui va dispărea pentru totdeauna din personalitatea lui. Fiica Svetlana, singura persoană pe care a iubit-o profund, va scrie mulți ani după moartea lui: „Tata era exact opusul [...] nu era nici înfocat, nici deschis, nici emotiv, nici sentimental“. Odată ce va cuceri puterea, va fi rece, răzbunător, intolerant, ranchiunos și lipsit de milă chiar față de cei mai apropiați prieteni și de rude.

Anii exilului

La începutul secolului XX, Imperiul Rus este zguduit de o criză economică de mari proporții ce provoacă greve permanente în marile centre industriale și acte de revoltă care cuprind satele. În 1901, Lenin publică în străinătate primul număr din revista *Iskra*; în anul următor, vechii populiști fondează Partidul Socialist-Revoluționar. Așadar, Koba își începe acțiunea politică într-un context mai degrabă instabil și, în realitate, pe moment, aceasta va rămâne

destul de modestă. Distribuie foi policopiate, este animatorul câtorva cercuri muncitorești și în 1901 ține primul discurs public în fața demonstranților care ies în piață la Tbilisi de 1 mai.

În ciuda acestei activități modeste, poliția îl descoperă imediat, îi percheziționează camera, îl urmărește. Astfel începe pentru Koba o viață de clandestin ce va dura mulți ani. Fără domiciliu fix, doarme și mănâncă pe la prieteni dispuși să îl ajute, dă lecții particulare, trăiește de pe o zi pe alta muncind ca agent itinerant mai întâi al grupului social-democrat de la Tbilisi, apoi, după 1904, al facțiunii sale bolșevice.

La sfârșitul lui 1901 părăsește orașul Tbilisi și pleacă la Batumi, port la Marea Neagră, faimos pentru rafinăriile de petrol. O versiune a poveștii susține că a fost constrâns să lase capitala georgiană deoarece fusese exclus cu unanimitate de voturi din comitetul local al Partidului Social-Democrat din cauză că îl denunțase pe unul dintre membri. În documentele poliției țariste nu există însă urme ale acestui fapt. Ipoteza că ar fi fost un agent al Ohrana, susținută și de unii biografi ai săi, nu a găsit până în prezent confirmări sigure în documente.

• Stalin în 1900, la vârsta de 22 de ani. Recent ieșit din seminar, a început imediat o viață clandestină în care s-a maturizat experiența lui de revoluționar.

Resp. În aprilie 1902, implicat într-o revoltă muncitorească de mari proporții, este arestat prima dată și condamnat la trei ani de exil în regiunea Irkutsk, în Siberia orientală. Aceasta este prima dintr-o serie lungă de arestări ce se vor încheia doar odată cu revoluția din februarie 1917 și începutul lentei agonii a regimului țarist.

Între 1902 și 1913, într-adevăr, Koba va fi arestat de nu mai puțin de opt ori: de șapte ori va fi condamnat la exil și de șase ori va reuși să evadeze.

În satul în care ar fi trebuit să își ispășească prima condamnare nu ajunge niciodată. Fuge în timpul călătoriei de tranzit de la o închisoare la alta și se stabilește la Tbilisi unde Kamenev, care va deveni în anii 1920 unul dintre marii săi opozanți, îl introduce în grupul șefilor bolșevici local. Partidul Muncitoresc Social-Democrat Rus, reînființat cu câteva luni înainte, după experimentul eșuat din 1898, este deja împărțit în două curente divergente: cel al bolșevicilor și cel al menșevicilor. Pentru primii, calea principală de urmat este aceea de a crea un partid închis, centralizat și disciplinat, angajat exclusiv în pregătirea insurecției care va răsturna autocrația țaristă. Pentru ceilalți însă, are prioritate obiectivul de a fonda un partid deschis tuturor simpatizanților, dispus să joace rolul de opoziție într-un context democratic. Pentru Koba, alegerea vine aproape de la sine: prin temperament, aparține într-adevăr grupului revoluționarilor intransigenți, al bolșevicilor. Caracterul punctual și precis al tezelor lui Lenin îl fascinează și bătaia politică îl antrenează direct pe teren, din moment ce Georgia, în care se mișcă în acei ani, este considerată o citadelă menșevică.

Stalin și Lenin se întâlnesc pentru prima dată în decembrie 1905, la Conferința bolșevică din orașul finlandez Tammerfors și apoi la Stockholm, anul următor, cu ocazia Congresului Partidului Social-Democrat. Chiar în capitala suedeză Lenin va începe să-l remarce. După câteva luni, în 1907, sunt din nou împreună, de această dată la Londra, la al doilea și ultimul congres unificat al social-democrației ruse la care participă și Troțki, viitorul său mare rival. În timpul călătoriei de întoarcere în Rusia, Koba se oprește la Berlin, unde se află Lenin. Nu a rămas nici o urmă

a discuțiilor lor. Se întoarce la Tbilisi, apoi la Baku unde s-a instalat bastionul bolșevic din Caucaz. În octombrie 1907 este ales în Comitet deși conducătorii locali Djaparidze și Șaoumian îl detestă din cauza atitudinii sale intransigente și autoritare.

În acești ani, între 1904 și 1907, bilanțul activității sale politice este moderat. Când, drept urmare a evoluției foarte proaste a războiului ruso-japonez izbucnit în 1905, revolta se răspândește în multe orașe și se creează primele soviete, turbulențele sociale și politice nu par a-l antrena foarte mult. Mai potrivit pentru micile ședințe clandestine decât pentru manifestațiile de piață, se mișcă între Tbilisi, Baku și Batumi pentru a face propagandă, scrie în șaisprezece luni șaisprezece articole și o broșură, rostește trei discursuri, dar nu realizează vreo acțiune decisivă.

Koba nu este în mod special abătut din cauza fazei de regres în care intră mișcarea muncitorească rusă între 1905 și 1910. În 1910, orice perspectivă de emancipare socială și politică pare a fi sortită pierii: pe întreg teritoriul imperiului au rămas active numai zece comitete bolșevice. Și întrucât nu are patosul intelectualului, nu suferă nici măcar de instabilitatea emoțională care caracterizează adesea figura acestuia, iar din moment ce nu are o formație de muncitor, nu este afectat de efectele practice și psihologice ale înfrângerilor înregistrate în fabrici. Rămânând la marginea mișcării revoluționare care a cuprins masele între 1905 și 1906, când aceasta cade într-o fază de apatie, nu este deloc zguduit. Este un om cumpătat în speranțe și în dezamăgiri.

De altfel, aceștia sunt anii în care activitatea sa politică este în mod necesar fragmentată din cauza arestărilor frecvente și a condamnărilor pe care le primește. În martie 1908, împreună cu alți revoluționari care într-o bună zi vor face parte din cercul lui cel mai restrâns, precum Ordjonikidze, cei doi frați Ienukidze și Vorosilov, organizează la Baku o grevă, motiv pentru care este arestat imediat. În închisoare îl va cunoaște pe încă unul dintre cei mai fideli și mai intransigenți adepți ai săi, tânărul menșevic Andrei Vișinski. Condamnat la arest la domiciliu la Solvicegodsk, în regiunea Vologda, la circa 500 de kilometri est de Sankt-Petersburg,